

PD KRANJ NA POTI K STOLETJU

FRANCI EKAR

Četrto leto v osamosvojeni Sloveniji praznuje kranjsko planinstvo 95 let, odkar je bila 16. avgusta 1899 v Kranju ustanovljena Kranjska podružnica Slovenskega planinskega društva. Podružnico so ustanovili slovenski kranjski narodnjaki, širokopotezno, narodno zavedno in z lastnimi sredstvi. Prav zaradi te zavzetosti in zavednosti ter z lastnimi materialnimi sredstvi dokazane pripadnosti planinstvu je bila v letu 1909 na Malem Stolu zgrajena in z zemljiščem odplačana znamenita Prešernova koč. Vsekakor se ni uresničila že takratna želja Kranjčanov, da bi prvo planinsko postojanko postavili pod Storžičem ali točneje pod Bašeljskim sedlom na tako imenovanih Jamah. To jim je preprečil splet okoliščin, niso pa mogli tudi uskladiti hotenj in želja z domačini Bašljani, ki so imeli takrat na območju od Sp. Kališča do Bašeljskega sedla in okoliša izjemno aktivno planino za govejo živino in drobnico. Planinske društvene aktivnosti so se torej morale odvijati okoli kralja Karavank in na njem, vendar pa je podružnična dejavnost vključevala planinsko ozaveščeno članstvo z območja Loke, Tržiča, Radovljice, še posebej pa tudi del kokrsko-jezerskih posestnikov in gorskih vodnikov.

PREDVOJNI VRHUNSKI ALPINISTI

Kranjsko planinstvo je bilo od začetka ustanovitve, skozi vojne vihre I. svetovne vojne, združitev v jugoslovansko skupnost in tja proti letu 1940 razpoznavno po narodno zavedni pripadnosti: v podružnici so bili vsi napredni meščani in okolišani in še vrh intelligence, uradništva in podjetništva. To je bila tudi osnova za vsebinsko bogatenje dela podružnice, pa tudi materialno urejanje podružničnega delovanja.

Predvojni čas (1938-1941) je aktiviral tudi alpinistično plezalno dejavnost, še posebej izstopajoči so bili Kranjčani **Beno Andervald**, **Cene Malovrh** in **Ciril Hudovernik** z vzponi v Kamniških Alpah. Takratni Kranjčani so se tudi proslavili s 1. zimskim vzponom po slovenski smeri Severne stene Triglava.

Planinska dejavnost se je odvijala na že tradicionalnih načelih planinstva in širila svoje delovanje tudi na območje Kravca, saj se je z dokajšnjimi sredstvi in delom vključevala v izgradnjo Ambrožarjeve planšarije na Kriški planini pod Kravcem, kjer so nadelali planinsko pot in si tako tudi pridobili pravico do souporabe v dobro planincev. Skoraj 40- oziroma 41-letno obdobje je bilo praznično proslav-

ljeno 11. avgusta 1940 z otvoritvijo »prečudovitega«, kot je bilo rečeno, Valvasorjevega doma. Jubilej podružnice in otvoritev doma sta bila sklenjena s sv. mašo, ki jo je opravil podružnični član iz leta 1902 **Fran Šaleški Finžgar**. Pisatelj Finžgar je služboval kot kaplan na Sv. Joštu nad Kranjem oziroma pod Besnico. Po izročilih je bil tudi aktiven član Kranjske podružnice.

Leta 1946 so z obnovo domovine obnavljali tudi planinske objekte, naprave in pota. Tako je z novim planinskim režimom in organiziranostjo nastalo Planinsko društvo Kranj. Takratna republiška fizikturna skupnost mu je dala v upravljanje, predvsem pa v obnovo Češko koč na Spodnjih Ravneh in Dom na Kravcu. Vtem obdobju so se Kranjčani tudi poslovili od nekdanje kranjske lastnine na Stolu in pod njim. Sprostitveni duh, dihanje v resnično svobodni naravi je sprostito želje po napredku in izgradnji, da bi nadoknadili čas vojne. Pri tem velja omeniti, da vrh vodstva ni bil več izrazito tradicionalno domač, kranjski, ampak je bilo za celotni Kranj značilno doseljeniško kadrovanje z dekreti.

DOM NA KALIŠČU

Kranjski planinci, ki so združevali planince bližnje in daljne okolice, so z veliko vložena dela usposobili najprej Češko koč in Kravec. Vzoredno se je oblikovalo področje gorske reševalne službe, alpinističnega odseka, mladinske dejavnosti in močnega gospodarskega odseka.

Za številne takratne planince je bila grenka izkušnja, ko so v letu 1947 z ustanovitvijo jezerskega planinskega društva oddali Češko koč v upravljanje jezerskim planincem.

Po tem letu so se pričela leta investicijskih priprav na velegradnje hotela na Kravcu in Šmarjetni gori. Torej ni naključje, da je prav Planinsko društvo Kranj zgrajevalo električno napeljavo in vodovod na Kravec ter zgradilo tovorno žičnico od Gospinca do doma na Kravcu. Prav ta tovarna žičnica je bila prvi zametek današnjega sodobnega žičničarskega sistema. Vzoredno so gradili koč (barako) na Gospincu. Na Šmarjetni so se trudili zgraditi cesto, napeljati vodo, elektriko. To so bile investicije brez primere. Te odločitve in dela so počasi pričela planince razdvajati, pa tudi mednje vnašati nemir.

Željo slovenskih kranjskih planincev že iz leta 1899 so pričeli uresničevati v letu 1953 s pričetkom gradnje doma na Kališču. Dom so postavili

na vrhu Kališča, ki je bil takrat na zemljišču splošnega ljudskega premoženja, vendar pa do leta 1941 v lasti vaške skupnosti Bašelj, isto pa velja tudi za posek lesa v Dolenčevem. Zatorej naj izkoristimo to priložnost, da se bivšim in ponovno sedanjim lastnikom zahvalimo, pa tudi opravičimo za uporabo zemljišča za dom in planinska pota ter za ostale dobrine.

Dom je bil tako zgrajen, pri gradnji in nošnji materiala pa je sodelovalo veliko domačinov iz Mač, Bašlja, Nove vasi, Preddvora. Gradnja je bila naporna: transport materiala s konji, kuhanje apna, priprava peska v Bašeljskem sedlu, voda nekaj sto metrov višje, transport lesa iz Sp. Kališča na vrh Kališča s škripčevjem. Množične udarniške nošnje dijakov, vojakov, planincev so bile nemalokrat neprijetne, nemalo materiala je bilo odvrženega pod pot. Planinski dom je bil odprt 2. avgusta 1959. leta in so ga takrat poimenovali Dom Kokrškega odreda. Ideja o imenu doma pod Storžičem na Kališču iz leta 1899 pa je bila, da bi bil to dom Matije Valjavca, pesnika izpod Storžiča (Sr. Bela). Druga pobuda iz leta 1932, to je ob smrti **mag. Frana Šavnika**, pa je bila, da se dom imenuje po njem. Dom na Kališču so torej že vseskozi skrbno obravnavali, tudi v letošnjem letu, ko so krajevne skupnosti Bela in Preddvor in Turistično društvo Bašelj predlagali, naj se dom na Kališču imenuje le Planinski dom na Kališču. Planinski akti sicer nikjer ne omenjajo, kdo je pristojen za imenovanje, imenovanje z neplaninskim imenom pa je bilo leta 1959 urejeno s sklepom Občinske konference SZDL Kranj, ki je tudi dovolila uporabo imena. Letošnjo spremembo je potrdil občinski zbor KS občine Kranj. Če je volja domačinov taka (saj koča stoji na njihovem svetu), da je ime za planinstvo sprejemljivo, ne bi smelo biti sporno. V sedemdesetih letih so v dom pripeljali vodo, leta 1975 so končno zgradili tovarno žičnico. Od leta 1985 do leta 1994 so dom sanirali: streho, sanitarije, ga elektrificirali. Vrednostno je bilo to zahtevnejše, kot če bi gradili nov dom.

MENJAVA ŠMARJETNE ZA LEDINE

Kranjski alpinizem doživlja v šestdesetih letih preporod in vstop v zgornjo težavnostno stopnjo s preplezanim Čopovim stebrom, vzponi VI. stopnje v Mont Blancu, odpravo v Kavkaz in nato v letu 1966 preplezano smerjo v Travniku »Aschenbrenner«. Leta 1967 so Kranjčani zabeležili prvi sedemtisočak v Pamirju. Nato je bila leto 1970 odprava v pakistanski Hindukuš in leta 1972 prva slovenska odprava, ki so jo Kranjčani organizirali v Tanzanijo. Po tem obdobju se povzpnejo v vrh svetovnega alpinizma neizbrisna imena Zaplotnik, Štremfljeva, Česen. Leto 1975 pa pomeni vstop v himalajizem višjega ranga. Prvi Kranjčani so bili

Planinski dom na Kališču (1540 m), zadjaj Storžič

Foto: Franci Ekar

uvrščeni v odpravo na Makalu — pa ne po običajni poti, ampak šele po trdem razgovoru med PZS in PD Kranj. Ta ekipa je odprla kranjskim alpinistom sodelovanje v nadaljnjih ekspedicijah, od Everesta, kjer so bili Kranjčani prvi, do obdobja po njem.

Šestdeseta leta so pomembna tudi za mladinski planinski razcvet, saj se je prav v Kranju izoblikovala ideja za vso Slovenijo in smo bili dolgo časa vzorčni model.

V šestdesetih letih so pričeli »odpirati« tudi transverzalne poti: leta 1961 je nastala Gorenjska partizanska pot, nato leta 1977 Kranjski vrhovi, kasneje Storžičeva pot. Pomembno je bilo, da se je po sedemdesetih letih v Slovensko planinsko pot vključilo tudi Kališče.

Reformirana sproščenost, posrečene kadrovske kombinacije in razumevajoča politika so okoli leta 1975 pričele urejevati skoraj nemogoča področja: končno se je namreč razrešilo vprašanje »hotelov« na Kravcu in Šmarjetni; bile so nekako neposrečene odločitve, s katerimi smo slovenskemu, predvsem pa domačemu okolju povzročili kar precej hude krvi in porabe časa. Vse to je bilo na izredni skupščini predano občini Kranj. S kupoprodajno pogodbo smo si kupili zemljišče na Ledinah, lokacijo Gospinca na Kravcu in lokacijo zavetišča GRS, bivše delavske barake pri izgradnji doma — hotela Kravec. S to prelomnico in urejanjem sta bili s širšo gospodarsko pomočjo kranjske industrije v letih 1974/1975 zgrajeni tovarni žičnici Kališče in Ledine in v letu 1977 dva nova domova: Kranjski dom na Ledinah in na Kravcu — Gospincu. S tem se je kranjsko planinsko gospodarstvo povsem planinsko uokvirilo in se znebil tistega, kar v planinstvo ni sodilo.

GORE OB MEJI

Planinska dejavnost v Kranju zdaj občuti nemalo sprememb, ki jih je deležno športno rekreativno področje. Kot prvo je ukinitev nekdanj bogatih sindikatov po podjetjih, ki so materialno

Trije predsedniki: častni predsednik PD Kranj Ciril Hudovernik, bivši dolgoletni predsednik SPD Celovec Lubo Urbajs in dolgoletni predsednik PD Kranj Franci Ekar

spodbujali planinsko pohodništvo. Planinska »razvajenost« se težko prilagaja ekonomiki. Ukinjanje nekaterih materialnih dobrin in zmanjševanje dotacij imata za posledico zmanjšanje članstva. Tako planinci ostajajo le resnični planinci.

V samostojni Sloveniji smo končno dobili sproščeno mejno področje. V koči na Ledinah so tako še kako opazni obiski mejnih gora Koroške Babe, Belske glave, Mrzle gore ...

Tudi markacisti so se strokovno vključevali, še posebno v obnovo mejnih območij, saj pretekli sistem ni omogočal prostega gibanja. Zaradi »varnosti« so varnostni organi nekatere poti uničili, kline in jeklenice odstranili ipd.

V novih razmerah se nam odmika utečeno načelo, da je od pod gore do vrha »vse naše«. In kako uskladiti razpotja? Nismo trdno prepričani, da je planinska organizacija edina sposobna to razrešiti brez kakršnihkoli pooblastil ter z vztrajnim zagovarjanjem centralizma in strahu pred konkurenčnostjo. Vendar pa brez konkurence ni napredka.

VERSKI OBREDI IN OBELEŽJA NA VRHU GORE

Ni naključje, da je bila prav Kranjska koča na Ledinah prvi blagoslovljen planinski dom v samostojni neodvisni državi Sloveniji. Planinsko društvo je prisluhnilo pobudi in predlogom številnih planincev, pa tudi domačinov izpod gore. Enako pobudo so dali KS Bela in Pred-dvor ter TD Bašelj za planinski dom na Kališču. Oba obreda sta bila dostojanstvena in pri obeh je bilo več sto planincev. To je vsekakor po-

trditev, da je umestna ponovna uvedba teh ljudskih obredov. Pripomba oziroma predlog na eni od zadnjih sej upravnega odbora, naj se ob planinskih objektih to ne prireja, ni bila sprejeta, kajti do planinskih točk naj bi imeli pravico vsi in nas ti obredi ne bi smeli motiti. Ko smo na seji upravnega odbora na Bleščeči planini na Koroškem prav to obravnavali, nam je »duša« SPD Celovec enostavno razložil, da prav na tej lokaciji darujejo mašo, ki je združena z nadaljevanjem pohoda na Kepo.

Ob jubilejni slovesnosti na Kališču so predsedniki KS Bela in Bašelj ter izvršnega sveta SO Kranj dali pobudo, da bi na Storžiču obnovili križ, ki je pred vojno že stal na gori. Predsednik PD Kranj je poudaril, da bi bilo dobro te pobude za obnovo obeležij proučiti; potrebno bi bilo, da bi Slovenija oziroma za to pristojni organ zavzeli določeno stališče. Planinci pri tem nimamo pooblastila, le mnenje lahko damo, dokončna odločba pa je vezana le na lastnika in urad za izdajo ustreznih odločb.

Vsekakor bo to tudi ogledalo slovenskega planinstva na poti v alpsko Evropo.

PREDSEDNIKI KRANJSKE PODRUŽNICE IN PD KRANJ

1899—1906	Janko Majdič, veletrgovec
1907—1923	prof. Anton Zupan, gimnazijski učitelj
1923—1926	mag. Franc Šavnik, lekarnar
1926—1927	prof. Anton Zupan, gimnazijski učitelj
1928—1932	mag. Franc Šavnik, lekarnar
1932—1940	prof. Andrej Roje, učitelj na Trsteniku
1946—1947	prof. Črtomir Zoreč, ravnatelj Tekstilne šole Kranj
1947—1968	prof. Franjo Klojčnik, direktor Dijaškega doma Kranj
1968—1970	dr. Ivo Valič, zdravnik specialist Bolnišnica Kranj
1970—1972	iur. Ciril Hudovernik, šef inšpekcijskih služb SKD Kranj
1972—	mag. Franc Ekar, direktor Poslovno prireditvenega centra Kranj.

Veleproga za gorske kolesarje

V Obertauernu na Radstadtskem gorskem prelazu prek Visokih Tur na Salzburškem so uredili 22 kilometrov dolgo krožno progo za gorske kolesarje, ki je ločena od planinskih poti. Na tej gorski progji, »prvi stalni progji za gorske kolesarje v Avstriji«, je treba premagati 1100 metrov višinske razlike. V Obertauernu organizirajo začetniške in nadaljevalne tečaje za gorsko kolesarjenje in dajo zainteresiranim spremljevalca na pravkar urejeno progo za gorske kolesarje.